

Påven och steriliseringarna

Flight SR111 vs Estonia

Maciej Zaremba framträder allt tydligare som den påvliga familjepolitikens svenska språkrör, och Stefan Lindgren undrar varför socialliberalerna tiger.

Det finns ett sätt att skriva historia som följer betraktaren – hans perspektiv, hans tid och värderingar – och därmed försvarar en kritisk läsning. Den typen av skribenter framställer sina fakta som en katedral, som läsaren bjudes att tyst stiga in i.

Ingen jämlikhet. Skillnaden mellan den påvliga ståndpunkten och den socialliberala gäller inte steriliseringarna utan om de som har det sämre ställt ska åtnjuta samma rätt till välfärden.

Modern historia

Maciej Zaremba
De rena och de andra. Om tvångsteriliseringar, rashygien och arvsynd.
Bokförlaget DN, 1999

Maciej Zarembas *De rena och de andra* är ett skolexempel. För att låna en bild av E H Carr (*What is History?*) kan man säga att Zaremba presenterar sin historia ungefär som en fiskhandlare lägger upp sina fiskar. I själva verket är de fiskar han har fått upp beroende av i vilket hav han har fiskat och av vilka fiskar han har varit ute efter att fånga.

Med lika obestridda fakta (fiskade i en annan del av historiker-nas ocean) skulle man kunna skriva en helt annan historia om 1930- och 40-talens steriliseringspolitik, den som idag moderniserats till p-piller och fjöstervattensprover. Grippande vittnesmål skulle kunna inhämtas från barn till förståndshandikapade föräldrar, som på grund av samhällets liknighet genomlevt en vedervärdig barndom (Svenska Dagbladet har publicerat en sådan intervju, jämfört med de dussintals som gjorts med "tvångsteriliserade").

Upprörande kirurgi

Jag är övertygad om att mentalitetsforskare om 30 år kommer att skriva upprörande historia om 1990-talets kirurgiska moden. Ta de mänskliga katastrofer som utlösas av mindre motiverade kirurgiska ingrepp mot handsvett. Det talas om kraftigt förhöjd självmordsfrekvens och människor som fått sina liv förstörda. Publiken skulle lätt kunna suggereras att dra paralleller till nazisternas medicinska experiment.

Tvängt Zaremba talar om är inte ett tvång i ordets egentliga mening. Tvärtom sa den svenska steriliseringslagen att det krävdes samtycke. Han postulerar – men bevisar inte – att detta samtycke inte var frivilligt (hur nu ett ofrivilligt samtycke ser ut). Att tvång kan ha förekommit behöver inte bestridas, men Zaremba förutsätter att så skett, och kallar helt enkelt lagtexten för lögn. Han gör det med upphöjdheten i en påvligencyklika.

Det finns inte ett enda exempel på att steriliseringar gjordes av etniska skäl, för att begränsa en viss folkgrops avkomma. Men Zaremba utpekar ändå påståendet om rasmotiverade steriliseringar (ja, till och med "utrotning") och kan inte hålla sig längre än till

sidan 13 innan han börjar upprepa sina grundlösa jämförelser mellan Auschwitz och den svenska välfärdspolitikerna från 1930-talet och framåt.

Skamlöst utnyttjas den forskjuning som skett med ordet "ras" och "rasiologi". Hans språkmanipulationer är lika hederliga som om man påstod att USA under första världskriget bedrev folktutning i koncentrationsläger. Saken är bara den att koncentrationsläger då var ett sjukläger för hemvändande soldater.

För Zaremba är det solklart att steriliseringarna i Sverige var ett uttryck för en socialdemokratisk nazismitta. Per Albin Hansson utsåg rasister till ledande befattningar för vi veta. Ja, folkhemmet som sådant var ett projekt som Hansson övertagit från de tyska nazisterna. Det är löjväckande och djupt kränkande för de personer som var inblandade, av vilka många nu är döda och inte kan försvara sig. När Zaremba med perfid vållust namnger läkare som utfört enskilda ingrepp (efter beslut av Medicinalstyrelsen) är det väl det närmaste vi i Sverige kan komma den svartlistning som bedrivs av den norska kampanjen Rätt till livet.

Katolskt språkrör

Trots bombardemanget av vinklade fakta ger boken ledtrådar till den bakomliggande ideologin. Den fordom vänsterintellektuelle Zaremba som på det glada 1970-talet skrev klasskampspartiklar under pseudonym framträder nu som katolicismens intellektuella språkrör i vårt land. Med en internationell exposé försöker han bevisa att den katolska kyrkan – med ett påvedirektiv från 1930-talet om att ingen ska "skadas eller

kränkas i sin kroppsliga integritet" – var den huvudsakliga kraften mot steriliseringar och annat fascistiskt otyg.

Jag ställer mig mycket tveksamt till den tenen. Faktum är ju att den Heliga stolen samarbetade med fascismen genom Lateranavtalet med Mussolini 1929 och konkordatet med Hitler 1933. Bara ett par veckor efter konkordatet mellan Hitler och påven antog den tyska riksdagen lagen om sterilisering av "mindervärdiga".

För Zaremba är det solklart att steriliseringarna i Sverige var ett uttryck för en socialdemokratisk nazismitta.

När påven Pius XI utgav encyklikan *Med djup sorg* 1937 fördömde han rasteorierna i stort, dock utan att fördöma jedeförföljelse. Efterträdaren Pius XII förklarade katolska kyrkan neutral i andra världskriget. Det finns med andra ord inget heroiskt med den katolska kyrkans agerande under fascismen. Kyrkans ofta uttalade respekt för den "kroppsliga integriteten" i katolska länder har alltid gått hand i hand med illegala aborter, prostitution och andra former av dubbelmoral.

Rimligare är att anta att skillnaderna i synen på steriliseringar på 1930- och 40-talet återspeglar social och ekonomisk utvecklingsnivå. Det mer utvecklade Nordeuropa, Nordamerika och Japan hade kommit längre i folkhälsoarbetet. Ett led i det var i Europa anam-

mandet av det preussiska socialförsäkringssystemet, som byggde på principen om allmän och obligatorisk av staten garanterad trygghet, till skillnad mot det äldre systemet där trygghet förutsätter en familjeförmögenhet.

Zaremba förklarar aningslöst att det gamla systemet med husläkare, som fick rundligt tilltagna honorar i slutna kuvert av husbonden, är så mycket mer sympatiskt och frihetligt än vårt half fascistiska system med offentlig anställda – och därmed "ofria" – läkare (s 202). Att läkarna i USA, som fortfarande var "fria" aktörer på en oinskränkt marknad, även var ledande i steriliseringsstatistiken, bekymrar honom inte.

Handlar om utstötning

De rena och de andra heter Zarembas bok och hela framställningen kretsar kring just insinuationen att folkhemmet var liktydigt med en utstötningspolitik mot svaga och avvikare.

Vad Zaremba i verkligheten ifrågasätter är just en jämlikhetsinriktad välfärdspolitik, som syftar till att lyfta de sämre ställda befolkningsskikten till en bättre tillvaro. Husbondens pengapung ska åter bli avgörande, under fältrop om personlig integritet. Läkarna ska "avsocialiseras" och "befrias" från staten, trots att det numera är allmänt accepterat i hela den civiliserade världen att offentlig anställda läkare är ett viktigt led i en folkhälsopolitik. I det socialt efterblivna England var det liberalen Beveridge som drog upp ritningarna för den "socialiserade" sjukvården i en rapport 1944. Reformen genomfördes sedan av labour 1948.

Förvanskad historia

Mot dessa socialliberala tankegångar, som sedan länge var allmångods, intar Zaremba en reaktionär klerikal ståndpunkt. Man får gärna "identifiera sig med de fattiga", men varje "vetenskapligt program för fattigdomens avskaffande" är anatemi (s 175). Välgörenhet, ja, men välfärdspolitik, nej tack, och det är till den änden han förvanskar Sveriges moderna socialpolitiska historia.

Visst är det märkligt att bara en enda ledande socialdemokrat försökt rida spärr mot Zarembas kampanj, och det är Ingvar Carlsson som på det senaste historikerdagarna varnade för modevägar i synen på välfärdspolitik.

Det finns ett lustigt exempel i Zarembas bok som illustrerar innebörden av just det perspektivskifte som skett i Sverige. En viss doktor Blumer i New York var varm anhängare av steriliseringslagarna så länge han arbetade på stadens överbelastade sinnessjukhus. När han sedan hamnade på Butler Hospital, ett privata sjukhus för rika sinnessjuka, var det första han fick veta av välbästa alla anhöriga att patienternas åkommor absolut inte kunde vara ärftliga och lätt skulle kunna botas.

Doktor Blumer upphörde strax att tro på eugenik och socialdarwinism. Hade han fått leva skulle han ha kunnat göra karriär på en avslöjande skildring om den gamla onda steriliseringstiden.

STEFAN LINDGREN

Haveriutredningarna i Kanada borde vara ett föredöme för svenska, påpekar Anders Björkman.

Swissair flight SR111 störtade natten till den 3 september 1998 utanför Halifax, Kanada. I augusti 1999 förklarades Swissair och 800 anhöriga till de 229 omkomna, uppgerlsen har inte offentliggjorts. Olycksorsaken utreds fortfarande av den kanadensiska haverikommissionen, NTSB (National Transportation Safety Board). De omkomna har bärgats och 90 procent av vraket, cirka 130 ton skrot. Hundratals bärgare och utredare arbetar med olyckan.

Debatt

Ännu har inte den del av cockpiten med den elektriska centralpanelen, som antas ha överhettats vid olyckan, påträffats. Piloten rapporterade rökutveckling och att det droppade smält aluminium från elpanelen 17 minuter innan planet störtade, hettan måste alltså ha varit avsevärd. Därför har NTSB nu beslutat att dammsuga hela olycksplatsen med ett av världens största mudderverk och ta upp resterande 10–15 ton skrot från 57 meters djup för att, från de 13 kablar som försåg planet vid underhållningssystem med el.

Kanada pungar ut

Medan Kanada lägger ut mer än 400 miljoner svenska kronor för att få visshet om vad som hände Flight SR111 (229 omkomna), har Sverige inte lagt ut mer än 22 miljoner (och gjort en dykning) för att utreda Estoniolyckan 1994 (852 omkomna varav 501 svenskar). Finland och Estland har bidragit med betydligt mindre belopp. Resultatet är därför.

Sverige snålade med stöd till utredningen – andra olycksorsaker än den först påtänkta utredes inte och undersökningen av vraket är ännu ofullständig. Inga djupintervjuer genomfördes med de överlevande ombord.

Det fanns inte ens pengar till att besvara synpunkter från experter och allmänhet. Jämfört med Kanadas professionella utredning av SR111 är den svenska utredningen av Estonia på ett u-lands eller en bananrepubliks nivå.

Underkänd rapport

Slutrapporten om Estonia har underkänts av bland annat Internationella Transportfederationen, de överlevande och Sveriges Fartygsbefälsförening. Olyckan diskuteras fortfarande i expertkretsar, som i tidskriften Naval Architect, och blir föremål för ett seminarium vid Strathclydeuniversitetets *Design for Safety*-konferens i oktober 1999, där Estoniakommissionen lovat att närvara. Det är bra att den äntligen framträder. Nä, föll visiret verkligen av under gång?

ANDERS BJÖRKMAN